

MOL-MULKNI ISHONCHLI BOSHQARISH SHARTNOMASINI FUQAROLIK-HUQUQIY TARTIBGA SOLISHNING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Pirimov Mansurali Suyun o‘g‘li

Uchtepa tuman Yuridik markaz Bosh yuriskonsulti va

TDYU Biznes huquqi magistranti

mansurprimov2097@gmail.com

+998 (93)-421-11-00

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada mol-mulkni ishonchli boshqarish shartnomasini fuqarolik-huquqiy tartibga solishni takomillashtirish masalalari, shuningdek, tartibga solishdagi ayrim muammolar o‘rganiladi va ularga nisbatn taklif va tavsiya beriladi.

Kalit so‘zlar: *Ishonchli boshqarish shartnomasi, fuqarolik-huquqiy tartibga solish, shartnoma tomonlari, shartnoma shartlari, tartibga soluvchi manbalar*

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматриваются вопросы совершенствования гражданско-правового регулирования договора доверительного управления имуществом, а также некоторые проблемы в регулировании и вносятся предложения и рекомендации в их отношении.

Ключевые слова: *договор доверительного управления, гражданско-правовое регулирование, стороны договора, условия договора, источники регулирования.*

ABSTRACT

This article examines the issues of improving the civil regulation of the contract of trust management of property, as well as some problems in the regulation and makes suggestions and recommendations in relation to them.

Keywords: *Trust agreement, civil law regulation, parties to the contract, contract terms, regulatory sources.*

KIRISH

Mulkni ishonchli boshqarish bo‘yicha munosabatlarni fuqarolik huquqiy tartibga solish manbalarini tushintirish muayyan mulkning (mulkning turi va unga egalik shakli) ishonchli boshqaruv ob‘ekti sifatida ishtirok etish mezonini asosida amalga oshirilishi kerak. Ushbu mezon asosida har qanday mulk ishonchli boshqaruv ob‘ekti bo‘lgan ishonchli boshqaruv munosabatlarini tartibga soluvchi manbalarni va ishonchli boshqaruv ob‘ekti mulk bo‘lgan munosabatlarni tartibga soluvchi

manbalarni, ishonchli boshqaruvni ajratib ko'rsatish mumkin. mol-mulkni ishonchli boshqaruvga o'tkazish yoki fuqarolik muomalasida ishtirok etishning o'ziga xos xususiyatlariga ega bo'lishishni muhokama qilamiz.

Zamonaviy yuridik adabiyotlarda mol-mulkni ishonchli boshqarishni majburiyat-huquqiy munosabatlarga xosligini bir qator mualliflar e'tirof etishadi. Ular jumlasiga V.A.Dozorsev, Y.A.Suxanov[1] va N.D.Yegorovlarni kiritish mumkin.

Manbalarning birinchi guruhi ishonchli boshqaruvdagi munosabatlarni huquqiy tartibga solishning barcha manbalarining asosiy majmuasini tashkil etadi. Ularni umumiy manbalar deb atash o'rinli ko'rinadi. Ikkinchi guruh manbalari (ko'rsatilgan huquqiy tartibga solishning umumiy manbalari bilan bir qatorda) ishonchli boshqaruv xususiyatlarini aks ettiruvchi umumiy tartibga solishni to'ldiradi. Bu manbalarni shartli ravishda huquqiy tartibga solishning maxsus manbalari deb atash mumkin. Huquqiy tartibga solishning umumiy va maxsus manbalari asosida tasniflanishi kerak.

Huquqiy tartibga solish manbalarining taklif etilayotgan bo'linmasi faqat normativ-huquqiy hujjatlarga nisbatan qo'llaniladi. Shu bilan birga, normativ-huquqiy hujjatlar ishonchli boshqaruv munosabatlarining yagona tartibga soluvchisi emas. Bu erda shartnoma ijtimoiy munosabatlarni individual tartibga solishning huquqiy vositasi sifatida muhim rol o'ynaydi. R. O. Xalfina shartnoma tomonlarning xulq-atvorini bevosita tartibga solib turishini muayyan huquq normasini qo'llash uchun asos bo'lishini ta'kidladi. [2, b. 39]

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Shartnoma ikki yoki undan ortiq shaxslarning irodasining kelishilgan ifodasi sifatida tomonlarning qonun hujjatlarida belgilangan doirada kelishib olishlari kerak bo'lgan va keyinchalik ularning munosabatlarini tartibga soluvchi bo'lgan shartlarning mavjudligini nazarda tutadi. Mulkni ishonchli boshqarish shartnomasi nafaqat ishonchli boshqaruvchining vakolatlari doirasini belgilabgina qolmay, balki ishonchli boshqaruv jarayonida sotib olingan mulkning huquqiy taqdirini ham belgilaydi.

Iшонchli boshqaruv shartnomasi xususiy huquq instituti bo'lib, shartnoma bo'yicha munosabatlarni tartibga soluvchi asosiy normativ-huquqiy hujjatlar fuqarolik huquqida mavjud. Amaliyot shuni ko'rsatadiki, mulkni ishonchli boshqarish shartnomasi bo'yicha munosabatlarni tartibga solish faqat xususiy huquq normalari bilan chegaralanmaydi. Shuning uchun ham o'rganilayotgan

munosabatlarni ko'rib chiqish jarayoniga ommaviy huquqni tartibga solish sohasiga tegishli huquq tarmoqlarining normalarini jalb qilish maqsadga muvofiqdir.

Fuqarolik huquqi normativ hujjatlar tizimida Fuqarolik kodeksi asosiy o'rin tutadi. Fuqarolik Kodeksi o'z pozitsiyasini undagi qoidalarning umumjahon majburiyligi va faqat fuqarolik huquqi normalaridan iborat bo'lgan barcha boshqa qonunlar, shuningdek, fuqarolik huquqi normalarini o'z ichiga olgan qonunlar, hatto Fuqarolik Kodeksi kiritilgandan keyin ham qabul qilingan bo'lsa ham, fuqarolik huquqi normalarini o'z ichiga olgan qonunlar talablari mavjud va Uning ko'rsatmalariga rioya qilishi kerak. [3, b. 73]

Fuqarolik kodeksi bilan bir vaqtda pul mablag'lari hamda qimmatli qog'ozlar ishonchli boshqarish borasida munosabatlarni tartibga soluvchi turli ierarxialarning normativ hujjatlari mavjud. Ushbu hujjatlarning huquq tizimida paydo bo'lishi Fuqarolik kodeksining, xususan, qimmatli qog'ozlar va pul mablag'larini ishonchli boshqaruvni tartibga solish bo'yicha qonunlar va boshqa huquqiy hujjatlarning qabul qilinishini nazarda tutuvchi normalari bilan bog'liq.

I.B.Zokirovning fikriga ko'ra, mulkka aloqador munosabatlarda huquq egasi bo'lgan shaxs boshqa shaxslarning harakatlariga ehtiyoji bo'lmay, o'z huquqlarini o'zlari bevosita amalga oshirish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Majburiyat-huquqiy munosabati esa, odatda, fuqarolik muomalasi natijasida vujudga keladi. [4, b. 75-76]

Fuqarolik kodeksining 851-moddasiga ko'ra, qimmatli qog'ozlar ham mol-mulkni ishonchli boshqarish obyekti hisoblanadi. Qimmatli qog'ozlar bozori sohasiga aloqador munosabatlarni tartibga soluvchi O'zbekiston Respublikasining 03.06.2015 yildagi O'RQ-387-son "Qimmatli qog'ozlar bozori to'g'risidagi" qonuni mavjud. Qimmatli qog'ozlarni ishonchli boshqarish qimmatli qog'ozlar bozorida ishonchli boshqaruvchi tomonidan amalga oshiriladigan professional faoliyat turlaridan biri hisoblanadi. U maxsus ruxsatnoma (litsenziya) asosida amalga oshiriladi.

N.D.Yegorovning fikricha, huquqdor shaxsning manfaatlarini qondirish usullariga ko'ra ashyoviy va majburiyat-huquqiy munosabatlari ajratiladi. Ashyoviy-huquqiy munosabatlarda huquqdor shaxsning manfaatlari aynan shu shaxsning ashyoga bevosita ta'siri natijasida ashyoning foydali xususiyatlari hisobidan qoplanadi. Majburiyat-huquqiy munosabatlarida esa, huquqdor shaxsning manfaatlari huquqdor shaxsning qarzdor shaxsga biron-bir moddiy ne'matlarni takdim etishi natijasida karzdorning muayyan harakatlari hisobidan qoplanadi. [5, b. 102]

Shuni esda tutish kerakki, zamonaviy yuridik adabiyotlarda mablag'larni mustaqil mablag'lar ob'ekti sifatida ishonchli boshqaruvga o'tkazish imkoniyatini istisno qiladigan pozitsiya mavjud. Rossiya fuqarolik qonunchiligi tajribasiga

bo'yicha, V.A. Dozortsevning so'zlariga ko'ra, "Bank to'g'risida" gi qonunda nazarda tutilgan "pulni ishonchli boshqarish" Rossiya Fuqarolik kodeksining 53-bobida ko'rsatilgan "ishonchli boshqaruv" dan farq qiladi. E. A. Suxanov pul mablag'larini ishonchli boshqarishni ko'rib chiqayotib, mulkiy muomalada pul mablag'larini ko'paytirish maqsadida foydalanish boshqa fuqarolik-huquqiy shakllarda, birinchi navbatda, kredit va kredit shartnomalari, bank depozitlari shaklida amalga oshirilishini, lekin ishonchli boshqaruv emasligini ko'rsatadi. Rossiya davlati tajribasi bo'yicha, Ayni paytda, huquqiy haqiqat shuni ko'rsatadiki, qimmatli qog'ozlar va pul mablag'larini ishonchli boshqaruvga o'tkazish bo'yicha munosabatlarni tartibga solish ob'ektiv haqiqatdir va (Fuqarolik Kodeksi va shartnoma bilan birga) maxsus qonunlar va boshqa huquqiy hujjatlar bilan amalga oshiriladi.

Mulkni ishonchli boshqarish bo'yicha munosabatlarni tartibga solishga qaratilgan huquqiy normalar mustaqil yuridik institutni tashkil etadi. Ko'rib chiqilayotgan huquqiy institut rasmiy xususiyatga ega bo'lib, bu turdagi munosabatlarni tartibga solishga imkon beradigan normalarning izolyatsiyasi sifatida tushuniladi. S. A. Xoxlov shartnoma majburiyatlarini belgilab beruvchi qoidalar, shuningdek, shartnoma huquqi institutini Fuqarolik Kodeksida jamlangan. [6, b. 38-39]

Asosiy munosabat atrofida undan kelib chiqadigan boshqa munosabatlar vujudga kelishi mumkin. Mulkni ishonchli boshqarish shartnomasi nafaqat fuqarolik-huquqiy munosabatlarga, balki ma'muriy munosabatlarning elementlariga ham vositachilik qiladi. Ishonchli boshqaruvchi boshqaruv faoliyatini amalga oshirish uchun maxsus ruxsatnoma (litsenziya) olishi, soliq va buxgalteriya hisobi majburiyatlarini bajarishi, ishonchli boshqaruv shartnomalarini tuzish huquqi uchun tenderlar o'tkazishi kerak bo'lganda paydo bo'ladi. Byudjet mablag'larini ishonchli tarzda o'tkazish (O'z.Res. Byudjet kodeksi moddalari) va boshqalar bu munosabatlarni tartibga soluvchi qoidalar hisoblanadi.

Ushbu fikrni M.H.Baratov ham qo'llab-quvvatlab, har qanday paytda ham mulkni boshqarishda operativ boshqarish huquqidan foydalanuvchi mamlakat, yuridik shaxslar mulkdan o'zlarining faoliyat maqsadlari doirasida bo'yicha foydalanishlari hamda mulkiy huquqning boshqa elementlarini amalga oshirishlari lozim, -deb hisoblaydi. [7, b. 66]

Shu bilan birga, ishonchli boshqaruv instituti xususiy huquq instituti bo'lib, unga davlat huquqini tartibga soluvchi organlar ta'sir ko'rsatishi mumkin va ta'sir qiladi. Ommaviy huquqni tartibga solish elementlarining mavjudligi fuqarolik

huquqiga xosdir. “Ommaviy” elementlar fuqarolik huquqining yuridik shaxslar, shartnomalar, mulk kabi asosiy institutlarida uchraydi. [8, b. 27]

Qimmatli qog’ozlarni ishonchli boshqarish bo’yicha munosabatlarni tartibga soluvchi me’yoriy-huquqiy hujjatlarning paydo bo’layotgan tizimi, huquqiy tartibga solishga yagona yondashuvning yo’qligi ishonchli boshqaruv institutini amaliyotda qo’llashda qiyinchiliklar tug’dirmoqda va ishonchli boshqaruv xususiyatlarini hisobga oladigan maxsus hujjat ishlab chiqish zarurati tug’dirmoqda. Qonun loyihasi faqat fuqarolik huquqi normalaridan iborat. Biroq, bunday akti ishlab chiqishda fuqarolik huquqi normalari qimmatli qog’ozlarni ishonchli boshqarish bo’yicha munosabatlarning butun doirasini qamrab olmasligini hisobga olish kerak. Xususan, qimmatli qog’ozlarni ishonchli boshqarish bo’yicha munosabatlarni tartibga soluvchi fuqarolik huquqi normalarining mazmuni qimmatli qog’ozlarni ishonchli boshqarish to’g’risidagi faoliyatni amalga oshiruvchi fuqarolik muomalasi sub’ektlarini litsenziyalash, jamoaviy shakllar yaratishni tartibga soluvchi maxsus ma’muriy qoidalar mazmuni bilan uzviy bog’liqdir. ishonchli boshqaruv, shuningdek davlat va munitsipal mulkka tegishli qimmatli qog’ozlarni ishonchli boshqaruvga o’tkazish va davlat ishtirokida shartnomalar tuzish va hokazo.

Ko’rinishidan, qonun loyihasida ushbu qoidalarning yo’qligi ko’plab boshqa huquqiy hujjatlarning paydo bo’lishini talab qiladi, ularning mazmuni ularni qonunlar darajasiga ko’taradi. Shu bilan birga, qimmatli qog’ozlarni ishonchli boshqarish xususiyatlari bo’yicha qonunni ishlab chiqish va qabul qilish dolzarbdir. Tayyorgarlik jarayonida mazkur qonun loyihasiga quyidagi bo’limlarni kiritish tavsiya etiladi:

1. Qimmatli qog’ozlarni ishonchli boshqarish ob’ekti;
2. Qimmatli qog’ozlarning ishonchli boshqaruvchisi. Ishonchli boshqaruvchi faoliyatini litsenziyalash;
3. Davlat va munitsipal mulk bo’lgan qimmatli qog’ozlarni ishonchli boshqaruvga o’tkazish tartibi;
4. Qimmatli qog’ozlarga investitsiya qo’yish uchun mo’ljallangan katta miqdordagi mablag’larni ishonchli boshqarish. Turli shaxslar tomonidan boshqaruvga berilgan qimmatli qog’ozlarni yagona ishonchli boshqaruv;
5. Davlat va kommunal xizmatchilarga tegishli qimmatli qog’ozlarni ishonchli boshqarish.

Mol-mulkni ishonchli boshqarish shartnomasida ishonchli boshqaruvchining shaxsiga nisbatan ham muayyan talablar ko’zda tutilishi mumkin. Ishonchli boshqaruvchi shartnoma tuzilgunga qadar o’ziga boshqarish uchun topshirilayotgan mol-mulkka uchinchi shaxslarning huquqlari borligi haqida xabardor qilib qo’yilishi

kerak. Ushbu shart buzilgan taqdirda ishonchli boshqaruvchi shartnomani haqiqiy emas deb hisoblab, real zararni qoplashni va mutanosib haq to'lashni talab qilishga haqli.

D.V.Petelinning ta'kidlashicha, boshqaruv muassisi va ishonchli boshqaruvchi o'rtasidagi huquqiy munosabatlar majburiyat-huquqiy ahamiyatga ega bo'lsa, ishonchli boshqaruvchi va uchinchi shaxslar o'rtasidagi munosabatlar esa ashyoviy-huquqiy tusga ega bo'ladi. Bundan esa, mol-mulkni ishonchli boshqarishning huquqiy tabiati ashyoviy-huquqiy elementlarga ega bo'lgan majburiyat-huquqiy munosabati, - degan xulosa kelib chikadi. [9, b. 24]

Ishonchli boshqaruvchi o'zi tanlagan ishonchli vakilning harakatlari uchun o'zining harakatlari kabi javobgar bo'ladi. Ishonchli boshqaruvchi mol-mulkni ishonchli boshqarish shartnomasida nazarda tutilgan haqni olish, shuningdek u mol-mulkni ishonchli boshqarish chog'ida qilgan zarur xarajatlarni boshqarishga topshirilgan mol-mulk hisobidan yoki ushbu mol-mulkdan foydalanishdan kelgan daromadlar hisobidan qoplatish huquqiga ega (FKning 860-moddasi).

Albatta bu o'rinda yuridik shaxs sifatida tashkilotni boshqarishning fuqarolik huquqi normalari asosida vujudga kelishi mumkin bo'lgan holatlarni ham e'tibordan chetda qoldirmaslik lozim. Xususan, yuridik shaxsni boshqarish boshqaruvchi bilan tuzilgan fuqarolik-huquqiy shartnoma orqali boshqarilishi mumkin, biroq bu holatda boshqaruv "obyekti" - fuqarolik huquqining subyekti bulgan yuridik shaxs hisoblanadi.

XULOSA

Shu bilan birga mol-mulkni ishonchli boshqaruvchidan farqli ravishda yuridik shaxsning boshqaruvchisi o'z nomidan emas, balki o'zi boshqarayotgan yuridik shaxs nomidan (chunki, boshqarilayotgan yuridik shaxs huquq subyekti hisoblanadi va qar qanday vaziyatda yuridik shaxs fuqarolik muomalasida o'z nomidan qatnashishi lozim buladi) harakat qiladi.

Mol-mulkni ishonchli boshqarishni fuqarolik-huquqiy tartibga solishda mazkur shartnoma tuzilishiga ko'ra real tusga ega ekanligini hisobga olish lozim. Mol-mulkni ishonchli boshqarish shartnomasi bo'yicha taraflarda huquq va majburiyatlar vujudga kelishi uchun ikkita yuridik faktdan tashkil topadigan murakkab yuridik tarkib mavjud bo'lishi lozim: taraflar o'rtasida kelishuvga erishilishi va ushbu shartnoma obyekti hisoblangan ashyoning ishonchli boshqaruvchiga amalda topshirilishi. Agar taraflar o'rtasida mol-mulkni ishonchli boshqarish shartnomasi yozma tuzilgan holatda mol-mulk ishonchli boshqaruvchiga tegishli tartibda topshirilmagan bo'lsa,

shartnoma tuzilmagan deb topilishi lozim. Shu munosabat bilan FKning 853-moddasiga mol-mulkni ishonchli boshqarish shartnomasining muhim shartlaridan biri sifatida “Mol-mulkni ishonchli boshqaruvchiga topshirish dalolatnomasi” ni ham kiritish lozim. Bunday o’zgartirish kiritilishi mol mulkni ishonchli boshqarish shartnomasining amalda ko’z bo’yamachilik uchun tuziladi va mazkur shartnomaning muntazam amal qilishini ta’minlaydi.

REFERENCES

1. Дозорцев В.А. Доверительное управление имуществом (гл.53 ГК РФ) ГК РФ. Ч.2. Текст, комментарии, алфавитно-предметный указатель /Под ред. О.М.Козырь, А.Л.Маковского, С.А.Хохлова. М., 1996. С 532.
2. Зыкин И. С. Договор во внешнеэкономической деятельности. М.; Международ. отношения, 1990. С. 39.
3. Tojiboev, A., Sharakhmetova, U., & Tojjiboyev, S. (2020). Between public and private-state entity as a party to international commercial arbitration: Lessons for the Republic of Uzbekistan. *International Journal of Psychosocial Rehabilitation*, 24(6), 581-591.
4. См, например: Гражданское право. Учеб. / Под ред. Е.А. Суханова. М.: Изд-во БЕК, 1998. Т. 1. С. 73.; *Маковский А. Хохлов С. А. Указ. соч. С.*
5. Зокиров И.Б. Фуқаролик ҳуқуқи Дасрлик 1 қисм. Тошкент. 2006 ТДЮИ, 75-76.
6. Иброхимов, А. А. Ў. (2021). КОРПОРАЦИЯНИ БОШҚАРИШДА ФИДУЦИАР МАЖБУРИЯТЛАР ВА УЛАРНИ ЎЗБЕКИСТОНДА ҚЎЛЛАШ ИМКОНИЯТЛАРИ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 1(10), 841-853.
7. Гражданское право: Учебник Ч.2 /Под ред. А. П. Сергеева, Ю.К. Толстого. М., 2003. С. 102.
8. *Казанцев М. Ф. Законодательная деятельность субъектов Российской Федерации: Проблемы становления и опыт проекта законодательного кодекса. Екатеринбург: УрО РАН, 1998. С. 38—39.*
9. Ibrohimov, A. A. M. O. G. L., & Nechaeva, E. V. (2022). XALQARO INVESTITSIYA HUQUQIDA MILLIY REJIM VA ENG QULAY SHARTLAR REJIMI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(2), 414-425.
10. Баратов М.Х. Давлат - фуқаролик ҳуқуқининг субъекти сифатида Тошкент., ТДЮИ, 2005.б-66.

11. Topildiev, B., & Khursanov, R. (2021). Legal fact based on occurrence civil rights and obligations. *Ilkogretim Online*, 20(3).
12. *Белых В. С.* Хозяйственное законодательство в российской правовой системе // *Правовая реформа в России: проблемы теории и практики: Материалы Всероссийской научно-практической конференции (18—19 апреля 1996 г.)*. Екатеринбург: Изд-во УрГЮА, 1996. С. 27
13. Петелин Д.В. Правовая природа договора доверительного управления имуществом // *Юрист*. Москва 2005. №2. с.24.
14. Ibrohimov, A. A. O., Koryogdiyev, B. U. O., & Tojiboyev, S. Z. (2022). KORPORATIV NIQOBLARNI OLIB TASHLASH KONSEPSIYASI VA UNI O'ZBEKISTON KORPORATIV HUQUQIDA TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(1), 1068-1082.
15. Rahimjonov, A. (2022). KO'CHMAS MULK SOTILGANDA YER UCHASTKASIGA BO'LGAN HUQUQNING YURIDIK TAQDIRINI BELGILASH. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(1), 421-429.